

յիւնեցեք միով անո՞ղի՞ն եւ անո՞ղի ողմանքի ամէն. Լայր մեր որ երկ

Եւ 300ա (Օտար գրչե). Դարձեալ աղաչմ' զամենեանս. ով հանդիպողք. կարգալով. կամ աւեր- նակիով յիշեցեք (8 տող ջնջուած) յիշողքն յիշեալ լիցի ի տէ յայ ամէն:

Անգ, այլ (կարմիր թանաքով) Ով հանդիպողք որ հանդիպէք յիշեցեք ի մաքրապայտ յաղաւթն ձեր զպարուն սահիքն որ զաւետարանս արծաթի երես յետի յիշողքն զմիայ միւրքն յիշողքն յիշեալ լիցի տէ յայ ամէն: Եւ զաւետարանս մեղաց քաւարան (օտար գրչե սեւ արեւն կարմիրով) Ով ողորմի վախախիւն. որ երիտ. արեւմտեան պատուեցաւ: Եւ քաւետարանս:

Եւ 300բ (Նօտր զրով) Յիշողքն է Եւ Աւե- տարանս իրեցիական եղոյն նայեալ յնազանց եղբարժին եւ մարիամին եւ իւր կնից գուլանին նաեւ Նորապոլ- ղոն որդոցն մարտարային զաւարային լաւագոյն Եւ Երեսունն որ արգար վատկոցն իմաց եւ երես յի- շատակ խոյն Եւ արտիս եկեղեցուն եւ որդոյ Նորա մարդիկուն Ով դասք Եւ քահանայից յորժամ ըն- թեանուք զԱւետարանս յիշեցեք վերջիւնը անարժանս եւ իմ յամայն ներեցեալքն միով յայր մեւ. Անգ զանգ- ռանցի. ի միւսն անգամ կապուին իւրայ Արդ աղաչմ' զյոգեւոր յարգք իմ ահեւ եւ դողալ ընթեանուք եւ մի աներկիւղ այսքանս բաւեցի ձերում խոհման թե՛դ Դ-Ս (= բաւե) կնից (գրեցաւ) թիւ մօր եւ է ուսն արեւի մեղքն (= 1796):

(Ըրբանսիւթի)

է. Յ. ԱՄԵՌԻԿԱ

ՅԱԿՈԲ ԵՐԷՑ ԿԵՍԱՐԱՅԻ

ԺԷ ԴԱՐՈՒ ՏԱԼԱՍԱՅ

Յակոբ երեց ինք զինքը Գրիգոր Պա- տրիարք կեսարացոյ «լստ Տոգուոյ եւ լստ մար- մնոյ» եղբորորդին կը կոչէ (Թ. 593), որուն ժամանակ մ'ալ աշակերտած է (Թ. 387, 12բ): Կեսարիա եղած է ծնդավայրն, եւ ասկէ առեալ Տորեղբոր պէս 'կեսարացիո կ'անուանէր ինք զինք: Ծնունդը գնելու է ԺԱ զարու վերջին քառորդին: Զօրը անունն էր Բաղդասար, որ Մթխալի հետ ամուսնութեամբ վեց զաւակաց չայր եղած է, որոնք սակայն ի ծաղիկ հասակի կը խամրին եւ միայն Յակոբ ի վայրէ երկար կենալ: Կ'ամուսնանայ խաթուն անուն օրիորդի հետ եւ ապա կը ձեռնադրուի աշխարհիկ երեց նպատաւորութեամբ Ղայսար չէլեպին: Յակոբ ամուսնեան պատճառաւ անորդի կը մնայ, եւ կ'որդեգրէ իրեն «Յէր Սիմոն քահանայն», որուն արեւն ալ եղբարքը նման ընդ Տուգ կը միմաքնի ի մեծ սուգ. Զօրը Յակոբայ: Զօրեղբոր եւ վարդապետին՝ Գրիգորի մահունէ վերը ժամանկ

կ'ըլլայ անոր ընչեցը, առանց սակայն վայրելու. վասն զի յուղարկաւորութեան համար եղած մեծագումար ծախքն կը ստիպեն զինքը ծախել պատրիարքիս Մատենադարանին մեծ մասը եւ այգին: Ի վերջոյ ինք զինքն ալ անծառնազ եւ աշեւորեալ զգալով 1654ին քովը գտնուած գրքերն կը նուիրէ «Ի Դուռն Ս. Սարգսի զորա- վարին եւ որդւոյ նորին Մարտիրոսի ի կեսա- րիա քաղաքին», որուն ծառայած էր բաւական ժամանակ: Մահուան թուականն անյայտ է: Մեր Մատենադարանի Թ. 574 Չեազգրին մա- գաղթեալ պահպանակի վրայ կեսարացի օտար գրչէ մը գրուած կը կարգամ. «Թ. վին ՌՃԸ (1659) պատրիարք եղեւ Տէր Մարգարի Վա- դապետն (կաթագի, 1659 Մայիս 25—1660, ապա պատրիարք Երուսաղէմի, 1669—1670) եւ հՀան նուիրակ Աստուածատուր վարդապետն եւ Յոհան եպիսկոպոսն յերկին Գաղատիոյ եւ Կեսարիոյ մինչեւ ի կաթն եւ Ուսումնի. եւ էին այնմիկ քահանայքն: Տէր Յակոբ, որ է ուսումնասէր եւ աղքատասէր եւ է կատարեալ վարդապետ եւ որբոր հայր, որ բազում վարձս ունի. եւ ոչ ոք գիտէ ի մարդկանէ. Աստուած ընդունելի արասցէ. եւ է բնութեամբ հեղ եւ խոնարհ, աստուածասէր եւ մարդասէր, իբրեւ Աբրահամն նման. որ ասէ Պողոս թէ հարազատ որդի զնմանութիւն Տօրն կու բերէ. եւ Աս- տուած օրհնէ զեւրեանքն, զմեծն եւ զյոյրքն եւ զեկեղեցիքն հաստատ պահէ մինչեւ ի գալուստն Քրիստոսի խաչին լուսուն Գարբիէրեան փողոյն արժանի արասցէ, ամէն»:

Առանց ամենեւին զեղեւելու հոս խօսքն ճառելի անձնաւորութեանս վրայ կ'անունմ, որով զեռ 1659 կենալն երկարած ըլլալուն ապացոյց մը կ'ունենանք:

Յակոբ իբրեւ «քաջ ընտանապետի» աշակերտ առանց տարակուսի տուած պիտի ըլլայ ինք զինքը գրասիրութեան, արդեամբք ալ թողուցած է փառքիկ պատմական Յիշա- տակարան մը, եւ տաղեր, որոնք եթէ իբրեւ գրական նշխարք անյարգ եւ անշուն համա- բուին իսկ, ունին միշտ պատմական կարեւոր նշանակութիւն:

Ս. Սարգսի Եկեղեցւոյն նուիրած Չեա- ղարաց կցած Յիշատակարանս լաւագոյն է կո- չել համառօտ կենսագրութիւն Գրիգոր

¹ Ս. Սարգսի վանքն եւ զեղը կը դանդիմ կենա- րիպէն ժամ մը հեռու. յամբ 1669 Ս. Ռիտիկ աստուծոյ կը յիշուի Մարգարի Վրդ.: Հմմտ. Յ. Ա. Պալեան. Յոց. 2եւ. Ս. Սարգսի վանքն ի կեսարիա, էջ 11:

Կեսարացոյ եւ իւր տոհմին, ուր գոհացուցիչ մանրամասնութեամբ կու տայ մեզ Գրիգորի մասամբ նաեւ իւր՝ կեանքն եւ տոհմագրութիւնը: Այս Յիշատակարանս դրած է Յակոբ Ս. Սարգսի նուիրած շեռագիրներու կից, փոքր փոփոխութեամբ միայն՝:

Բաց ասկից ըստ իւր իսկ վկայութեան, ունի Տաղեր եւ Գանձեր ի մահն Գրիգոր Կեսարացոյ եւ Մովսէս Կաթողիկոսի: Յիշատակարանին մէջ ուզելով գրուածուել իւր վարդապետը կը բացագանչէ. «Չորպիսի՜ գովութիւնս գրուածեցից Բարունոյս մեծի, որ գեր ի վերոյ է քան զվիտըս մարդկան. մի գայթակղեցիս յասելս, ով սիրելի, եթէ եկամիս եւ ոչ ձանձրանաս գիտ եւ ընթերցիցի զՂոյսերգական եւ զՄխիթարական գիր, եւ զասացեալ զանձերս եւ զներշահական տաղերս՝ խրթնածածուկ բառերովս. եւ զմեղաորս յիշեալ ի Տէր աղանձմ: Այս գանձերս եւ տաղերս կը գտնուին մեր Մատենադարանի Թ. 387, Հաւանականութեն իւր ինքնագիր Զեռագրին մէջ այսպիսի խորագրով՝:

1. «Գանձնախառն Մովսէսի Կաթողիկոսի եւ Գրիգորի մեծ վարդապետի», «Գանձաս գիտութեանց, յանարմին բնութեանց» սկզբնաւորութեամբ (387, 6ա—10ա), որուն սնագրուի տառերն կը կային «ԹԱԿՈՐԷ»: Նմանութիւն մ'է գանձս Գրիգոր Կեսարացոյ ի մահն Սրապիոնի յօրինած ողբին, նոյնպէս ոտանաւոր եւ «խրթնածածուկ» բառերու կուտակմամբ, առանց իմաստի եւ ղգածման: Նպատակն եղած է պատկերել Մովսիսի եւ Գրիգորի մեծութիւնն, ողբալ կորուստն, որ անգարմանելի կը համարի:

2. «Տաղ ողբերգական ի մահն Մովսիսի եւ Գրիգորի», «Բարձան թագն ի մեր

գլխոյ, բարձան, սկզբնաւորութեամբ (10բ—13ա): Նոյն բովանդակութեամբ եւ ոճով, ինչպէս նախորդն էր. Տաղնս վերջն կցուած է Յորգորակ մը սկզբնաւորութեամբ (13ա—բ).

3. «Մերձեցայք կանաւ վերնոց Գորովազութիւն չարք եւ յարգոյ», Այս տեղ նոյն միտքը ջանացած է բանաստեղծն արուեստանել ժամանակի ճաշակով: Յորգորակն Ա. եւ Գ. գիրկնդիտան տողերու սկզբնագիրք կը կապեն ՄՈՎՍԷՍԻ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ եւ գրուած է մանուշակագոյն թանաքով: Բ. եւ Դ. գիրկնդիտան տողերն, որոնք բաց մանուշակով են, կը կապեն ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՅԵՏ ՄԵԾԻ: Տղերու վերջնաստեղբ երկու երկու կը յօդին ԹԱԿՈՐ ՍՐԱՌԵՍ ԱՇԼԱՆԻՏԻ: Իրեն ճաշակ ահա հատուած մը.

Մերձեցայք կանաւ վերնոց
Գորովազութիւն չարք եւ յարգոյ
Ուրախութեամբ միշտ էք յապկ,
Բարունակեալք գերակ:
Վառեալք ի սէր եւ անորակ
Ի տես ձերոյ, որ ենք տարփակ,
Սրբահոգի եւ Մովսիսի,
Գրիգորիս հուսարի:
Էկեցեցոյ ամուր պատուարի
Ով երանեալք եւ հոգիարբ
Մերով կապեալ էիք առ ցոյս
Բախցալք այժմ առ Յիսուս:

Բաց ի այս երկուքն կայ սոյն շեռագրիս մէջ արձակ հատուած մը — Հաւանականարար Թակուր գրէն —

4. «Այս են ամենայն տնօրինականք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի սուրբ եւ յաստուածաբանակ մայրաքաղաքն յԵրուսաղէմ ի մէջ սորայ եւ յարտաբոյ», «Նախ եւ առջին քաղաքն Նազաթէթ» սկզբնաւորութեամբ (ԹՊ. 13բ—24ա), ուր կը յիշուին Երուսաղէմի եւ շրջակայից սուրբ Տեղերն: Երեսն Թակուր գրէն ըլլալու որ եւ ինչ յայտնի յիշատակութիւն չենք գտներ, սակայն այսպէս ենթադրել կու տայ յաջորդ մասն, որ իր ձեռքէն է:

5. «Գովմետ առ սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ ի Յակոբ երիցուէ ասացեալ տաղ «ՂԱՍՏՈՒՆՈՂ շինել քաղաք պատուական, ցանկալի զուարթնոց եւ որդող մարդկան» սկզբնաւորութեամբ (24ա—25բ): Տաղնս անտատեղ կը յօդեն «ԹԱԿՈՐ ՔԱՇԼԱՆՍԵՐ ԱՍՍՏՅԵԱԼԷ»: Երգս յօրինած է Յակոբ՝ Կեսարացոյ մահուանէ տարի մը յառաջ, ինչպէս կը տեսնուի վերջին տեւս.

1 Մեր Մատենադարանն ունիք երկու օրինակ, Թ. 574 ԿԻ. Գանձակեցոյ Պատմագրութեան վերին. եւ Թ. 593 Յովնաւոյ Մատթիէի մեկնութեան վերին: Ըստ մեզ Թ. 593-ի մէջ Յիշատակարանս Յակոբ ինքնագիրն է. իսկ Թ. 574-ինք օրինակութիւն մ'է յամ 1657 Բարսեղ կրօնաւորի ձեռքով: Կը գտնուի օրինակ մ'ալ Ղալաթիոյ ԱՅՊ. Մատենադարանի Թ. 108 Զեռ. մէջ թերի սկիզբէն, զոր հրատարակած է Բարգէն Ա. Կիւսէսեան (Կոլտա, էջ 78—80). Բարգէն Ա. ապա ամբողջական մ'ալ գանձելով տեղեյն Թ. 130-ի մէջ էական կետերն համառօտիւ ծանոթացուցած է «Լուս», լսարկութիւնին մէջ (1906, էջ 1184 ծան): Եւ արտագրութիւն մը նուիրած ինձ, որուն համար նաեւ հրապարակու կը յայտնեմ իմ խորին շնորհակալութիւնս ՄԵԾ. Վարդապետին:

2 շեռագրին Հանգամանոց եւն մասին Հմմտ. Ցոյնս՝ Ցուցակ, էջ 840—841: Է. Ցուցան շեռագրին գրութեան ժամանակն կը դնէ 1635—1651-ի մէջեր:

Լքեալ տուժարիս մեր արեթական
Հազար եւ ութսուն չորս թիւ ի լման (1635)
Յակօրէս առ քեզ երբ ընծայեցան:

Լեզուն հոս աւելի կանոնաւոր եւ քան միւս
գրութեանց մէջ եւ ոճն գրաւիչ. այս իսկ պատ-
ճառաւ հինքերէն շատ սիրուած տաղ մ'է եւ յա-
ճախ կը տեսնուի հին տաղարանաց մէջ¹. ստորեւ
կը հրատարակեմ զայս ամբողջութեամբ:

Դեռ վերջ չտուած մեր խոսքին յիշենք
հոս, որ հեղինակիս կնիքն կը տեսնուի ցայսօր
Ս. Պետերբուրգի Արեւ. Լեզուաց շեմարանի
Cod. Arm. Ծ. հաւաքածոյ շեռագրին մէջ²
(թղ. 2թ. եւ 44թ), ուր կը կարդացուի. կեն-
դրոնն ՅԻ ՔԻ ԾՈՒ եւ շուրջանակի ՅԱԿՈՐ
ԵՐԷՑ ԿԵՍԱՐԱՅԻ. Թ. ՌՁԵ Է (1636):

Հ. Ն. ԱՅԻՆԾԱՆ

ԳՈՎԵՍՏ Ի ՍՈՒՐԻՔ ԳՈՎԱՔՆ ԵՐԹԻՍՏՈՎԷՄ

1. ՅԱՍՏՈՒԾՈՅ ԶԻՆԵԱԼ քաղաք պատուական
Յանկալի զուարթնոց եւ որդւոց մարդկան
Լլգքեզ նորոգեաց Դաւիթ մեծ արքայն,
Սուրբ երուսաղէմ քաղաքդ աննշման:

¹ Հմմտ. Տալան՝ Գոյցակ, էջ 791, 840 871,
174 եւն: Հռոգիւս Ա. 1909, էջ 184 Թարգմ. Թ. 73
Շեռագրին (յամբ 1679) մէջ ալ նմանապէս Տնորինակա-
նաց վրայ գրուածքի մը կից կը տեսնուի. — Հ. Տալան
անդ, էջ Գ. կ'ընծայէ տաղս Յակօր Ա. Սեցուոյ կամ Ամա-
սիացուոյ, չգիտեմ ի՞նչ պատճառաւ. Շեռագրի՞ք՝ բնականա-
րար ամեն ալ 1635էն վերջը. Յակօր կից յարկորանք չեն
յիշեր բնաւ: Իսկ "Գանձախառն Մովսէսի Կաթողիկոսի"
են կ'աղաղի վերագրուիլ Յակօր Դեմարարեցի, որ նոյն-
պէս անհիշեմ եւ եւ աննշմանն էլ. Գոստանեանց կը գրէ
այս մասին. "Գոյցակ. Գ. Գ. իսկ Յակօր երեց. նոր տաղս
"Վասն երուսաղէմի գրուած եւ 1636ին: Մենք անկորոշ
ենք որոշել թէ Արեւիկեանց կամ Դեմարարեցի եւ այս
Յակօր երեցը նոյնն են. պարզ է, որ երկուսն էլ իմէ
ոչ աւելի վաղ ժամանակներէ գէթ ձեռն գրի սկիզբներ
մարդիկ են: Դոր ձողովածու. Թ. 20:

² Ն. Մոմ. Գոյց. Շեռ. Շեմարանի Արեւ. Լեզ.
Ս. Գեակեր. Հռոգ. Ա. 1892, էջ 114:

Բնութիւն տեսնուած ի Մովսէսի-Գոյցակի Թ. 387.
Թ. 240 — Շեռագրի (A), Ի 40 — Գոյցակի Թ. 671,
Թ. 686 — 716 (= B) Թ. 417, Թ. 40 — (= C),
Թ. 343, 191 — (= D), Թ. 577, Թ. 597, Թ. 61 —
(= E) Ի Թ. 514, Թ. 112բ (= F): Շեռագրից հետ-
ոս: Գոյցակի Թ. Եւստիանի Իստիանի-Թ. Կիւս: Մի-
Թ. 343 Ի Թ. 577 Լու իսկ Երեմի Եւստիանի, Իս-
Կիւս: Գոյցակի Թ. Եւստիանի Իստիանի: Շեռ-
ագրից Գոյցակի Թ. Եւստիանի Իստիանի:

Խորհրդի պէս պէս անի Շեռագրի. A. Գոյցակ
առ ուրբ քաղաքին երուսաղէմայ Յակօր երեցուէ ա-
սացեալ սուգ: B. Տաղ որոյ քաղաքին երուսաղէմայ:
C. Գոյցակ քաղաքին Գոյցակի Երուսաղէմայ: D. Տաղ
Գոյցակի քաղաքին վասն ուրբ յերուսաղէմայ: E. Տաղ
Գոյցակի քաղաքին Գոյցակի Երուսաղէմայ: F. Երբ ասա-
ցեալ ի վերայ սուրբ եւ ասուածածիք քաղաքին երու-
սաղէմի ի Յակօր քաղաքայէ:

1. ABD. Որդոց. A. զուարթնոց: — 4. A. քա-
ղաք:

5 2. Ամաճ արքայն եւ դու բնակարան,
Որդւոյն Աստուծոյ տեղ տնարէնութեան.
Աղինք ամենայն դալ ի քեզ ցանկան,
Սուրբ երուսաղէմ քաղաքդ աննշման:

3. Վամարին երկինք համաձեւական,
Առ դիրս աստեղաց ի հաստատութեան,
Ընդ կենդանակերպարն երկոտասան
Սուրբ . . .

4. Որդւոյն Յակօրայ տուար սեփական,
Վիճակաւ անկար տոհմին Գուպայեան,
Քեզ շինեաց տաճար Սողոմոն արքայն,
Սուրբ . . .

5. Բուրբ միշտ ի քէն հոս անուշութեան
Վարդի շուշանի խնկոց զանազան
Կամ աղնիւ եւրոց նարգ եւ պալատան
Սուրբ . . .

6. Քաղաք եւ դու մեծ թագաւորական
Չոր ասաց Բրիտանոս ի յԱւետարան
Պատուէր ետ շէրդնուլ ի քո սուրբ անուան
Սուրբ . . .

25 7. Աստ օրհնել զԱստուած Գրեթց ի հրաման,
Ըստ վերնոյն Սիոնի եւ հրեշտակական
Դաւ մեզ նոր Սիոն քրիստոնէութեան
Սուրբ . . .

8. Հաճեցաւ ի քեզ Տէրն վերնական
Վէմ ընտիր եղեալ ի զԵլուի անկեան
Ձի ինքն եւ Բրիտանոս ի քեզ յարածամ
Սուրբ . . .

9. Աստ եղեւ հոգւոց փրկութիւն մարդկան
Որ ի խաչ ելաւ Տէրն ի Գողգոթայն
Յանցանքն Արամայ եւսայ թողան
Սուրբ . . .

10. Նոր երկինք յերկրի հրաշազարդական
Դու նոր արեւելք նոր արեգական
Նորոգեալ ցընծան դասք քրիստոսական
Սուրբ . . .

6. ABC. որդոյն: — D. տաղ: — 9. D. Կա-
մարն. համայնայնական: — 10. առ դուրս քո ի հաս-
տատութեան: — 11. C. կենդանակերպարն յերկոտասան:
13. AB. որդոց Յակօր: C. որդոց: E. Որ-
դւոյն: F. որդւոյ: A. սերհական: CE. սեփական:
17. AEF. ամաճութեան: — 18. E. եւ խն-
կոց: C. շուշանա:

18. B. պալատան: A. իւրոց: C. իւրոց:
22. BDE. Որ ասաց: C. զր Բրիտանոս ասաց:
BC. յԱւետարանի: — 23. B. եզ.
25. BF. օրհնեալ: — 26. EF. քի բոս: C. վեր-
նոց: E. Սիոնի: — C. Սիոնի:
31. E. ի քրիստոս: — 33. ABC. հոգոց: E. հո-
գոց: — 34. A. Գողգոթայն: C. Գողգոթան: E. քի ի:
35. B. անցանքն: C. յայտնք: (35.) B. յեւսայէ:
F. Եւսայի: D. անի Անդ ի քերական հոյ յԱ-
ղամայ:
37. BF. յերկրէ: C. երկինք: E. երկրի: — 39. C.
նորոյ: A. քրիստոնէական: